

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Մույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

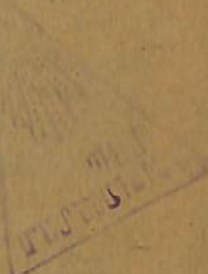
Adapt — remix, transform, and build upon the material

6653

ՊՐԻՆՏԱԲՆԵՐ ԲՈՎՈՐ ՅԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻՈՅԵՔ

87

ԸՆԿ. ԲՈՒԽԱՐԻՆԻ ԶԵԿՈՒՅՈՒՄԸ
ՌՈՒՍ. Կ. Կ. XIII ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՈՒՄ

Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Չ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն «Մ Ա Ր Տ Ա Կ Ո Չ»
Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս № 23 1924

8

ՅԿՈՉ
Բ-95

11 MAR 2013

6653

ՅԿՈՂ
Բ-95

5 SEP 2005

14 NOV 2009

ԿՈՄՍՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԻՆՏԵՐՆԱՑԻՈՆԱԼԻ ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԿՈՄԻՏԵՅԻ՝ ՌՈՒՍ. ԿՈՄ. ԿՈՒՍ. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՅՉՈՒԹՅԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆ ԻՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

157

Ընկերներ, իմ զեկուցումը, վորը միաժամանակ կոմիտեանի Գործադիր կոմիտեայի մեր կուսակցութեան պատգամավորութեան զեկուցումն է, կսկսեմ այն փոփոխութեանների վերլուծումից, վորոնք առաջացել են միջազգային համաշխարհային անտեսականութեան (եկոնոմիկա) շրջանում: Յեւ կանգ չեմ առնելու այնպիսի հարցերի վրա, ինչպես են պատերազմի հետեանքները և հետպատերազմյան կոնյուկտուրայի*) հետ կապված մի ամբողջ շարք հարցերը (այդ արված է անցյալ տարվա հաշվետվութեան ժամանակ): Յեւ այստեղ համարյա բոլոր հարցերը քննութեան եմ առնելու այն փոփոխութեանների տեսակետից, վորոնք տեղի յեն ունեցել ընթացիկ հաշվետարում. և աշխատելու յեմ հասարակական կյանքի տարրեր շրջաններում—սկսած անտեսական շրջանից—կատարված այս փոփոխութեանները հյուսել մի ամբողջութեան մեջ՝ վորոշ չափով լրիվ պատկերը տալու այն բոլորի, ինչ վոր տեղի յե ունե-

*) կոնյուկտուրա նշանակում է—այն արտաքին պայմանների գումարը, վորոնք ազդում են ապրանքների արժեքի, ձեռնարկների յեկամարի վրա: Այդ պայմաններն են յերկրի բնակչութեան խտութեանը, նրա քաղաքական և անտեսական կազմը, պետութեան առևտրա-արդյունաբերական քաղաքականութեանը, տեխնիկայի և փոխադրական (տրանսպորտ) գործի հառաջադիմութեանը, բերքի տատանումը:

Ժան. Թարգմանչի

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՂԳԱՍՏԻՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

375-95

ցել ընթացիկ տարում, և այն յեզրակացությունների՝ վորը պետք է մենք հանենք՝ ի մի գումարելով ընթացիկ տարվա փորձերը:

ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒ-ԹՅԱՆ ՄԵՋ

Այսպես, ընկերներ, թույլ տվեք նախ և առաջ կանգ առնել այն փոփոխություններին վերաբերվող հարցերի վրա, վորոնք տեղի յեն ունեցել միջազգային տնտեսականության շրջանում: Կարծում եմ, վոր կարելի չե այստեղ թվել յերեք գլխավոր փոփոխություն, — առաջին՝ բարձր տնտեսական կոնյուկտուրայի ավարտը Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում: Յերկրորդ— թեև համեմատաբար աննշան, բայց ցայտուն նկատելի— տնտեսական դրության բարելավումն Կենտրոնական Յեվրոպայում և ընդհանրապես Յեվրոպայում: Վերջապես յերրորդ յերևույթը, վորը մենք պետք է նկատենք միջազգային տնտեսականության վերլուծման դեպքում, — դա հողային (ազրար) ճգնաժամն է և դրա հետ կապված «Մըկրատը» միջազգային մասշտաբով: Ինձ թվում է, վոր համաշխարհային «Մկրատի» փաստը վոչ մի կասկածի չի յենթարկվում, թեև մի քանի հետազոտող—տնտեսագետներ առարկում են դրա դեմ:

Ինչ վերաբերում է կապիտալիստական յերկրների տնտեսությանը, ընդհանուր առմամբ իրերի ներկա դրությունը կարելի չե բնույթագրել այսպես— կապիտալիստական արտադրությունը մոտենում է նախապատերազմական վիճակին: Բայց այս ընագավառում խիստ տարբերություն կա ինչպես առանձին յերկրների, այնպես էլ արտադրության առանձին ճյուղերի միջև: Առանձին յերկրներից՝ արտադրանքի (պրոդուկցիա) աճումն ամենից ավելի աչքի չե ընկնում Միացյալ Նահանգներում:

Արտադրության տարբեր ճյուղերի նկատմամբ պետք է ասել, վոր այդ աճումն ամենից ավելի տեղի ունի դյուզանտեսական արտադրության մեջ, ուր ամենակարևոր և ամենախոշոր ճյուղերում համապատասխան թվանշաններն անցել են մինչպատերազմյան թվանշաններից: Մյուս կողմից բնորոշ է, վոր արտադրության այն ճյուղերում, վորոնք ամենամեծ տեսակարար կը շինն ունեն կապիտալիստական, այլև ամեն մի աճող արտադրության մեջ, այսինքն խոշոր արդյունադործության շրջանում, դեռ ևս չի հաջողվել հասնել մինչպատերազմյան թվանշաններին:

Այսպես որինակ յեթե վերցնենք հանքարդյունաբերությունը և համեմատենք 1909—13 թվերի միջին տարեկան թվանշանները 1923 թվի թվանշանների հետ, ապա յերկու ամենախոշոր արտադրական ճյուղերում—չուգունի և պողպատի արտադրության մեջ, կունենանք հետևյալ տվյալները.—չուգունի մինչպատերազմյան թվանշանը 78 միլլիոն տոնն, այժմյանը՝ 65 միլլիոն տոնն. պողպատը 75 միլլիոն տոնն 1909—13 թվերին, 73 միլլիոն տոնն ընթացիկ տարում: Ինչ վերաբերում է փոխադրական միջոցներին, մասնավանդ ջրային, վորոնց արտադրության զարգացումը ցուցանիչն է համաշխարհային առևտրի դրության, վորն իր հերթին բնորոշում է համաշխարհային տնտեսության զարգացումն իր ամբողջությամբ, համեմատական թվերը ցույց են տալիս հետևյալը. նավաշինությունը 3,300 հազար տոնն տարեկան՝ 1909—13 թվերի ժամանակաշրջանում և 1,643 հազար տոնն՝ ընթացիկ 1923 թվին: Արդյունաբերության մի ճյուղ էլ կա, վորը ցույց է տալիս միացյալ տնտեսական մեխանիզմի շարժումը—դա կառուցողական գործունեությունն է: Նա սովորաբար ամենալավ ծանրաշափն է (բարձրագույն) գնահատելու այս կամ այն ամուր հիմնավորված տնտեսական կոնյուկտուրան: Մենք այդ շատ լավ գիտենք սեփական փորձով: Հենց վոր մեզանում սկսվեց կենդանությունը, իսկույն նա իր արտահայտությունը գտավ կառուցման, բազաքների վերանորոգման և այլ նման գործերում: Յեթե այդ տեսակետից մոտենանք ինդերին, կարող ենք ասել, վոր համարյա ամբողջ Յեվրոպայում կառուցողական գործունեությունը նույն մակարդակի վրա չե գտնվում, ինչ վոր մինչև պատերազմը, նույնիսկ ընդհակառակն: Ամերիկայում 1923 և 1924 թվերին, մասնավանդ մինչև ապրիլ ամիսը, վորը տնտեսական կոնյուկտուրայի թեքման մոմենտն է հանդիսանում Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում, մենք ուզողվի բացառիկ կառուցողական գործունեության ենք տեսնում: Յերկաթուղային կառուցումը, զոկերի (նավերը վերանորոգելու տեղը նավահանգստում), պահեստների, տների և այլն և այլն կառուցումը չափազանց, համարյա շրացուցիչ կերպով, զարգացած էր Ամերիկայում 1923 թվին, բարձր տնտեսական կոնյուկտուրայի հետ միասին:

Համաշխարհային արդյունաբերության ընդհանուր դրությունը բնորոշելու համար, յես կը բերեմ համաշխարհային գործազրկությանը վերաբերող մի քանի ցուցանիշ թվեր: Այդ թվերը հին և նոր աշխարհների մի շարք խոշորագույն յերկրների

նկատմամբ, ինչպես են Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Անգլիան, Գերմանիան, Չեխո-Սլովակիան և Լեհաստանը, ցույց են տալիս, վոր գործազուրկների ներկա քանակը արտահայտող թվանշանները զուգադիպում են այն թվանշաններին, վոր մենք ունեյինք այդ յերկրներում 1921 թվի հունվարի 1-ին: 1921 թվին կար 4,958 հազար գործազուրկ, իսկ 1924 թվին — 5,261 հազար: Ճիշտ է, սա կատարյալ և լրիվ պատկերը չէ, քանի վոր այստեղից դուրս է մնում այն յեվրոպական յերկիրը, ուր գործազրկութունը կրճատվել է մինչև միսիմում, այսինքն Ֆրանսիան, բայց ընդհանուր առմամբ իրերի դրութիւնը ցույց է տալիս ներքին կապիտալիստական հարաբերութիւնների վորոշ կայունութիւն (ստաբիլիզացիա), յերբ այս կամ այն տատանումներն ու ճոճումները մի շրջանում փոխարինվում են այլ տատանումներով ու ճոճումներով աշխարհագրական ուրիշ կետերում: Ահա ընդհանուր դրութիւնը:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՆՅՈՒԿՏՈՒՐԱՆ ՄԻԱՅՅԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՄ

Ինչ վերաբերում է տեղի ունեցած առաջին փոփոխութեանը, վորը պետք է հաշիւի առնենք մենք, այսինքն Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների բարձր կոնյուկտուրայի ավարտին, այդ փոփոխութիւնը բնորոշող վիճակագրական տվյալների հաշիվգումարը դեռ չունենք: Սակայն մի ամբողջ շարք վիճակագրական առանձին տեղեկութիւններ ու փաստեր ասում են մեզ, վոր բարձր կոնյուկտուրան Միացյալ-Նահանգներում սկսում է ցած թեքվել սկսած 1923 թվի ապրիլից: Այդ հանգամանքն ամենից լավ յերևում է պողպատի տրեստի արտադրութեան մեջ, ուր արդեն ապրիլին այդ անկումը հասնում է 6—7 տոկոսի՝ մարտ ամսի հանդեպ, և նույն պողպատի արտադրութեան մեջ «առատասյգեր» ներում (այդպես են կոչվում այն ձեռնարկութիւնները, վորոնք չեն մտնում տրեստների մեջ), ուր արտադրութեան անկման համապատասխան տոկոսը հասնում է 8—10-ի: Արտադրութեան անկմանը համապատասխան տեղի յե ունենում գործազրկութեան հավելումն, թեև փոքր չափով և առաջին հերթին անվորակ բանվորների հաշիւին:

Տնտեսական դրութեան բարելավումն Կենտրոնական Յեվրոպայում

Անցնելով յերկրորդ փոփոխութեան, այսինքն Յեվրոպայում տեղի ունեցած վորոշ բարելավման հարցի բացատրութեանը, յես դեռ ուշադրութիւն կը հրավիրեմ ամենից առաջ Անգլիայի վրա: Յեթե վերցնենք խոշոր արդյունազորութիւնը Անգլիայում և հետևենք հալոցքի (դոմեն) վառարաններին, կստանանք հետևյալ թվանշանները.—մինչպատերազմյան շրջան՝ 1913 թ.—337 վառարան, 1922 թ. (ամենամեծ անկման և դրան կից խոշորագույն գործազուրկների տարին)—132, իսկ 1923 թ.—200: Հավելումը բոլորովին պարզ է: Վերցնենք մետաղ-հանքերի արտադրութիւնը նույն թվերին. 1913 թ.—7,439 հազար տոնն: Հավելումը միանգամայն պարզ է 1922 թվի ճգնաժամից հետո: Հետո, պողպատի արտադրութիւնը.—1913 թվին—7,764 հազար տոնն. 1922 թ.—ամենամեծ անկման ժամանակ—5,881 հազար տոնն, իսկ 1923 թ. 8,483 հազար տոնն:

Յեթե վերցնենք գործազրկութիւնը մոտ անցյալում, կստանանք հետևյալ թվանշանները հազարներով. 1922 թ.—1,926, այսինքն՝ մոտ 2 միլիոն հոգի. 1923 թ. պակասում և հասնում է 1,493-ի, իսկ 1924 թ. հունվարի 1-ին ընկնում է 1,371-ի (մի ձայն տեղից—«միլիոն»):

Բուխարին—Այո, յես հազարներով եմ խոսում, իսկ հազար անգամ հազարը կանի միլիոն—դա թվաբանական որենք է, այստեղ Ֆրակցիոն վեճ չի կարող լինել (ծիծաղ):

Պակաս արտահայտիչ չէ նաև վերելքը Գերմանիայում: Ածուխի արտադրութիւնը 1924 թ. մարտին արդեն հասնում էր մինչպատերազմյանի 90—95 տոկոսին: Երկաթի արդյունազորութիւնը —70—80 տոկոսին: Սակայն շատ հետաքրքիր և արտահայտիչ է նաև գործազրկութեան վերաբերյալ թվանշանները: Յեթե վերցնենք գործազուրկների քանակը 1924 թ. և հետևենք նրան ըստ ամիսների, կտեսնենք, վոր գործազուրկների քանակը կանոնավոր և շատ խիստ կերպով նվազել է,—1924 թվի հունվարի 1-ին կար 1,532 հազար գործազուրկ, փետրվարի 1-ին—1,440 հազար, մարտի 1-ին—1,672 հազար, ապրիլի 1-ին—702 հազար և ապրիլի 15-ին—480 հազար:

Յեթե վերցնենք վոշ բոլորովին գործազուրկներին, այսինքն այն բանվորներին, վորոնք լրիվ բանվորական որ չեն աշխատում,

1924 թվի առաջին յետմայակի համար կը տեսնենք հետևյալ նվազումը.—հունվարի 1-ին—848 հազար, փետրվարի 1-ին 362 հազար և մարտի 1-ին—151 հազար 4 հարյուր, այսինքն անկասկած է, վոր գործազրկությանը Գերմանիայում ընկնում է: Յեթև վերցնենք գործազրկության շարժման թվանշանները մինչև հոկտեմբեր և նոյեմբերից հետո, դուր կը տեսնենք, վոր ճգնաժամի և պրոլետարիատի պարտություն քաղաքականությունը Գերմանիայում ըստ ժամանակի զուգադիպում է տնտեսական վորոշ նոր զարգացման: Յեվ այդ հանգամանքը միայն Գերմանիայի համար չէ, վոր նշանակություն ունի.—գոնե այդպես է ինձ թվում:

Ինչ վերաբերում է գործազրկությանը Ֆրանսիայում, պետք է ասել, վոր այնտեղ նա վաղուց է արդեն վերջացել: Ֆրանսիական աշխատանքի մինիստրության տվյալների համաձայն տեսնում ենք, վոր Ֆրանսիան նույն իսկ 112 հազար հոգի իտալական բանվորներ է ներս ընդունել:

Անցնելով մյուս բնագավառին—վալյուտային և ֆինանսական հարցերին—պետք է նկատենք, վոր հաշվետարին չափազանց ճգնաժամային տարի յե ներկայանում: Մենք տեսանք մի քանի վալյուտաների վիժումն Ավստրիայում, Լեհաստանում և Գերմանիայում. տեսանք նաև այդ վիժումներին հաջորդող վալյուտային և ֆինանսական դրության կանոնավորումն նույն այդ բնագավառում: Ամենավերջին ժամանակները—մարտին և ապրիլ ուշ—տեղի ունեցավ վորոշ բարելավումն վալյուտայի հարաբերությունների շրջանում:

Ինքնին հասկանալի յե, վոր այն թվանշանները, վորոնց մասին յես խոսում եմ, զեռ բոլորովին բավական չեն, վերելքը նշանավոր համարելու համար. բայց անկման ընդհանուր շրջանում մենք տեսնում ենք անկասկած կոնյուկտուրայի վորոշ թեքումն դեպի վեր, դեպի բարձրը:

Մկրատը միջազգային մասշտաբով

Վերջապես յերրորդ փոփոխությունը՝ հողային ճգնաժամն է և արդեն մեզ ծանոթ «Մկրատի պրոբլեմը»: Այս հարցը զեռ բավարար չափով չի մշտված իր ամբողջ լրությունը և լայնությունը, ուստի յես չեյի համարձակվի սպառող դատողություն տալ այստեղ հողային ճգնաժամի և «Մկրատի» պատճառների վերաբերմամբ:

Սակայն ինձ թվում է, վոր մեզ համար այնուամենայնիվ անհետաքրքիր չէ ծանոթանալ այդ բնագավառի մի քանի հարցերին, վորովհետև մենք այստեղ հանդիպում ենք մի քանի տրնտեսական յերևույթների, վորոնք, չնայած մեր տնտեսության և՛ սկզբունքորեն կապիտալիստականից տարբեր՝ մեր տնտեսական որդանների (մենաշնորհ, տրեստ և սինդիկատ) սոցիալիստական կառուցվածքին, անպայման ազգակցական կամ մերձավոր բնույթ ունեն:

Ամենից առաջ, ինձ թվում է, չի կարելի բացասել համաշխարհային «Մկրատի» փաստը: Գերմանական «Վիրտուալիտիստ Ստատիստիկ» պարբերականի վերջին համարներից մեկում (№ 8) այդ հարցի վերաբերյալ մի շատ հետաքրքիր վիճակագրական տեղեկություն կա:

Յորենի, ածուխի և յերկաթի գների փոխհարաբերությունը տարբեր յերկրներում:

Մի տոնն ցորենով կարելի յե գնել (ընդունելով 1913 թվի հավասարությունը 100)

I. Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ա

Ժամանակ	Ածուխ	Յերկաթ
1913 թ.	100	100
1922 »	123	107
1923 »	59	60

II. Ա Ն Գ Լ Ի Ա

1913 »	100	100
1922 »	79	98
1923 »	64	72

III. Ֆ Ր Ա Ն Ս Ի Ա

1914 (հուլիս)	100	100
1922 »	74	97
1923 »	80	65

V. Բ Ե Լ Գ Ի Ը

1914	»	—	100
1922	»	—	96
1923	»	—	68

V. Շ Վ Ե Դ Ի Ը

1913	»	100	100
1922	»	82	83
1923	»	77	86

VI. Չ Ե Ն Ո-Ս Լ Ո Վ Ա Կ Ի Ը

1914 (հունիս)	100	100
1922	45	69
1923	49	88

VII. Լ Ե Հ Ա Ս Տ Ա Ն

1914 (հունվար)	100	100
1922	172	87
1923	105	72

VIII. Մ Ի Ա Ց Յ Ա Լ Ն Ա Հ Ա Ն Գ Ն Ե Բ

1913	»	100	100
1922	»	61	81
1923	»	80	73

Ինչպես ել չմեկնարաններ այս թվանշանները, ինչպես ել չբացատրենք ընդհանուր որինաչափության մասնավոր խախտումները, մեր առջև կը մնա անհերքելի փաստը—մկրատի բերանների բացվածքը համաշխարհային մասշտաբով: Հետաքրքիր է, վոր վերջին ամիսը բուրժուական ամբողջ տնտեսական գրականությունը հողվածներ և նվիրում հողային ճգնաժամին: Յեվ վոչ միայն բուրժուական՝ այլ և սոցիալ պատրիոտների գրականությունը: «Գի Գեզելշաֆտ» պարբերականի վերջի գրքում գետեղված է նրա հրատարակիչ Ռուդոլֆ Գիլֆերդինգի հողվածը՝ հողային ճգնաժամի վերաբերյալ: Ինչպես վոր մենք պետք է հետաքրքրվեինք

«Մկրատի» հետ կապված գյուղացիական շուկայի պրոբլեմով, ճիշտ այդպես ել խոշոր կապիտալիստական յերկրներն են ստիպված քննության դնելու այդ տնտեսական հարցը, քանի վոր նա ամեն տեղ ել շատ սուր կերպարանք է ստանում: Հետաքրքիրն այն է, վոր թանձրացյալ (կոնկրետ) արտահայտությունների կամ համեմատության մեթոդների շրջանում անգամ, յեթե կուզեք, բուրժուական տնտեսագետներն արդեն իսկ դիմում են այն միջոցներին, վորոնց դիմում եյինք մենք, յերբ քննում եյինք «Մըկրատի» պրոբլեմը մեզնում: Այսպես որինակ «Վիրտաֆտ ունդ Ստաուստիկ» պարբերականում տվյալներ են մեջ բերած գյուղատնտեսության և արդյունագործության նյութերի գների փոխհարաբերության մասին՝ բոլորովին թանձրացյալ և մեզ ծանոթ կապակցությամբ կամ համեմատությամբ: Այսպես, այնտեղից տեղեկանում ենք, վոր գութանի գինը 1913 թվին համապատասխան էր 6,6 ցենտներ հաճարի գնին, իսկ 1923 թ. հունվարին՝ 11 ցենտներ հաճարի: 1923 թ. հոկտեմբերին գութանի գինը համապատասխանում էր 4 անգամ ավելի կարտոֆելի գնի, քան 1913 թվին: Այդ Գերմանիայում: Յես առանձին եմ վերցնում Գերմանիան, վորովհետև նա մեր ուշագործության կենտրոնն է կազմում: Յեթե հաճարի հարաբերությունը առ մեքենան վերցնենք վորպես 100 առ 100 1913 թվին, ապա 1924 թ. փետրվարին այդ փոխհարաբերությունը կը լինի 61 առ 100: Յեթե վերցնենք հաճարի համապատասխան համեմատությունը պարարտացման նկատմամբ—իսկ պարարտացումը նշանավոր դեր է կատարում գյուղացիական շուկայում—կը ստանանք 84 առ 100 համապատասխան փոխհարաբերությունը:

Այսպես, ինձ թվում է, վոր «Մկրատի» գոյության փաստը համաշխարհային մասշտաբով վոչ մի կասկածի չի յենթարկվում: Հետաքրքիրն այն է, վոր այդ պրոբլեմը վերաբերում է նաև միացյալ նահանգներին և Անգլիային: Յեվ այդ՝ հողագործ լայն մասսաների հեղափոխականացման հիմքն է (բազիս): Հողային ճգնաժամի և «Մկրատի» պրոբլեմը ունի յուր տակտիկական—քաղաքական համարժեքը (եկվիվալենտ): Այդ հողի վրա առաջանում է լայն մասսաների հեղափոխականացումը: Գյուղատնտեսական մանր բուրժուազիան հեռանում է բուրժուազիայից: Այս յերկվոյթը սոցիալ-քաղաքական տեսակետից չի կարող լրիվ կերպով չգնահատվել:

Ահա թե ինչ է գրում որինակ պրոֆեսոր Չուպրովը, ծերունի

տնտեսագետ Չուպրովի տղան «Կրեստյանսկայա Ռոսիայի» չորրորդ ժողովածուի մեջ Անգլիայի, այսինքն մի այնպիսի յերկրի վերաբերմամբ, վորը գյուղացիության տեսակարար կշռի տեսակետից առանձին նշանակություն չունի: Նա ասում ե. «Բնական ե, վոր նման պայմաններում հերթի ե գրվում վարկի հարցը: Այսուհետև դժվարությունների համար մեզքը գցվում ե այն բանկերի վրա, վորոնք իբր թե բավարար ոգնություն չեն ցույց ապիս հողագործներին: Առանձնապես հարձակման են յենթարկվում մեծ ակցիոններական բանկերը, գյուղական տնտեսատերերը, հենց մի գլուխ նրանց են մեղադրում այն բանում, վոր ճգնաժամն այդպիսի սուր ծեփեր ե ընդունում»:

Յեա դիտմամբ տվյալ դեպքում դիմեցի այդպիսի մեկի վկայության, վորն ամենևին շահագրգռված չե խոշորացնելու հողային ճգնաժամի քաղաքական հետևանքները, և վերցրեցի հատկապես այնպիսի յերկիր, ուր այդ հարցը եական կամ առաջնակարգ նշանակություն չունի: Նույն իսկ այդպիսի յերկրում, ինչպես տեսնում եք, հողային ճգնաժամը և նրա հետ կապված «մկրատի» պրոբլեմը խորը վրդովմունք են առաջացնում գյուղացիների մեջ, վորը տվյալ դեպքում, ինչպես յերևում ե իմ մեջ բերած հատվածից, ուղղվում ե ակցիոններական բանկերի, այսինքն ֆինանսական կապիտալի տիրապետող ձևի դեմ: Այսպիսով այստեղ նկատում ենք, վոր մանր գյուղական արտադրողը հեռանում ե բուրժուազիայից: Ամերիկայում վերջին ժամանակներս ճգնաժամը շատ լայն տարածություն բռնեց: Հաշվում են, վոր բոլոր ագարակատերերի (ֆերմեր) 38 տոկոսը ներկայումս դարձել են վարձակալներ (արենդատոր): Դեռ 1922 թվին մոտ 2 միլլիոն ագարակատեր թողեցին իրենց ագարակները, թեև հետո դրանցից մոտ 800 հազար հողին ելի վերադարձան: Դժբախտարար ձեռքիս չունեմ վերջին շրջանի թվանշանները: 1923 թվի համար սովորաբար 3 միլլիոն են հաշվում ագարակները լքողների բանակը, բայց այդ թվանշանն ինձ հնազանդեց ստուգել: 1923 թվի վերջին ագարակատերերի պարտքը կազմում եր 15 միլլիոն դոլլար—բավական խոշոր գումար: Դժբախտարար այս գումարի գնահատությունը տարբեր ե լինելու նայած մի շարք դանազան մոմենտների, և ինք ըստինքյան ել արտահայտիչ չե: Կասկած չկա, վոր հողային ճգնաժամը, չնայած կապիտալիստական տնտեսականության վորոշ կայունության, վորի մասին խոսեցի արդեն, սեպի նման խրվում ե անցքերի ընթացքի մեջ, և միջազգային կապիտալիս-

տական տնտեսությանը կարող ե վորոշ չափով անսպասելի հարված հասցնել: Դրա համար ել այս յերևույթը պետք ե ճշտորեն հաշվի առնենք, վորչափով մենք այդ յերևույթը կապում ենք և պետք ե կապենք մի ամբողջ շարք ուրիշ յերևույթների հետ, վորոնք արդեն անմիջականորեն աղղում են սոցիալ-քաղաքական դրություն վրա և վորոշում մեր տակտիկական խնդիրներն ու հրահանգները (գիրեկտիվ):

ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՂԱԲԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Սույն հաշվետարված տնտեսական հարաբերությունների վերլուծումից անցնում եմ այն փոփոխությունների վերլուծման, վորոնք տեղի յեն ունեցել միջազգային քաղաքականության շրջանում և խոշոր խմբավորումներ առաջացրել բուրժուական կառավարական շրջաններում: Մենք տեսանք, վոր կապիտալիստական տնտեսության մեջ արդեն իսկ գոյություն ունի վորոշ «սողացող» ճգնաժամ: Մյուս կողմից մենք տեսանք, վոր այն համեմատական առողջացումը, վոր տեղի ունի առաջին հերթին յվրոպական յերկրներում, կատարել և կատարվում ե բուրժուազիայի միջին խավի և գյուղացիության մի մասի բռնազրավման (եքսպրոպրիացիա) գնով, այլև բանվոր դասակարգի վրա գործադրած շատ մեծ ճնշումով:

Մերկա ճգնաժամը—կապիտալիստական սիստեմի ընդհանուր ճգնաժամն ե

Յեթե հարց տանք մեզ, թե այդ «կապիտալիստական որգանիզմի սողացող ճգնաժամի» պատկերի մեջ ինչ փոփոխություն ե տուժ յեկել, ապա, թվում ե ինձ, ամենացայտուն փաստն այդ շրջանում այն ե, վոր բնագատական բնույթ կրող միտումները (տենդենց) սողացել, մտել են հաղթող-յերկրները: Այդ հանգամանքը կապ ունի մի կողմից համաշխարհային տնտեսության շարունակվող անդամահատության հետ, մյուս կողմից խորհրդային տնտեսությանը համաշխարհային շրջանառությունից դուրս ձգելու հետ, վոր դեռ շարունակվում ե, և յերբորդ կողմից՝ ամենահզոր կապիտալիստական պետության ու ամենահզոր կապիտալիստական որգանիզմի—Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նա-

հանգնեցրի կղզիացման հետ, վորպիսի փաստը դեռ շարունակում է իր գոյութիւնը: Սակայն այդ բնորոշ է հենց այն պատճառով, վոր ներկա ճգնաժամը կապիտալիստական սիստեմի ընդհանուր ճգնաժամն է, և վոչ թե կապիտալիզմի նորմալ ընթացքի համար սովորական և բնորոշ արդունաբերական ճգնաժամ: Այդ ճգնաժամը շատ հաճախ է յերևան գալիս, և յերբեմն ել միանգամայն անհավասարաչափ տարբեր կողմերից: Յնկասկած է, վոր մի ամբողջ շարք յերկրներում տնտեսական կոնյուկտուրան բարձրանում է բայց մեր հիշատակած «սողացող» ճգնաժամը բուն է դնում նրանց քաղաքական որդանիզմի բոլոր ծակոտիներում: Այդ դեռ չի նշանակում, թե այդ բնորոշ յերևույթները իր հերթին չի հենվում ուրիշ տնտեսական պատճառների վրա, բայց այնուամենայնիվ նա ստիպում է մեզ առանձնապէս հիշել տվյալ յիրևույթը:

Անգլիայի եւ Փրանսիայի քաղաքական դժվարութիւններն աճել են

Կապիտալիստական դասակարգի այդ դժվարութիւնների ընդհանուր գումարն առանձնապէս աճել է Անգլիայի և Փրանսիայի նկատմամբ, չնայած նրանց տնտեսական կոնյուկտուրայի բարձրացման: Մենք տեսնում ենք, որինակ, վոր անգլիական բուրժուազիան այս բուպիյիս ստիպված է շատ ավելի ուժեղ պայքար մղել անգլիական գաղութների և դոմինյոնների (Կանադա, Ավստրալիա և այլն կենտրոնախույս միտումների դեմ: Մենք գիտենք, վոր առաջին դեպքն է անգլիական պատմութեան մեջ, յերբ հույն-թյուրքական պատերազմի ժամանակ Լլոյդ Ջորջի ուղղակի կոչին—պատրաստ լինել պատերազմի—անգլիական դոմինյոնների մի քանիսը հրաժարվեցին արձագանք տալ: Մենք շատ լավ գիտենք, վոր Կանադան, անգլիական կայսրութեան ամենախոշոր և ամենաուժեղ դոմինյոններից մեկը, առանձին դաշնագիր է կնքել, առանձին քաղաքական համաձայնութիւն կազմել Ամերիկայի հետ, և այդպիսով ցայտուն կերպով արտահայտել է իր կենտրոնախույս միտումները: Գիտենք նաև, վոր վերջերս ավարտված համաբրիտանական համապետական կոնֆերենցիայում, վորին մասնակցում էին բոլոր գաղութների և դոմինյոնների ներկայացուցիչները, անգլիական համապետական կառավարութեանը չհաջողվեց մշակել և վոչ մի ընդհանուր պատֆորմա՝ դրական ուղղութեամբ: Մաքսային քաղաքականութեան, տարիֆի և այլն հարցերը դրա-

կան իմաստով չլուծվեցին: Այդտեղ ստեղծված դրութիւնն անգլիացիները համարում են, բացասական միութեան դրութիւն, այսինքն մի դրութիւն, վոր բնորոշում է, թե ինչ չպետք է անել և վոչ թե՛ ինչ համատեղ աշխատանքի պիտի ծառայել: Մենք տեսնում ենք նույնպէս, վերջին տարիս, վոր ժամանակավոր անկումից հետո, նորից ուժեղացել է ազգային-հեզագիտական շարժումը Հնդկաստանում. և այդ շարժման զարգացման բարեհաջող հեռանկարները վոչ մի կասկածի չեն յենթարկվում: Տեսնում ենք նաև, վոր արտաքին քաղաքականութեան բնադավառում Անգլիայի համար հարաբերութիւնները դժվարացել են: Նրա հարաբերութիւններ Փրանսիայի հետ այնքան են սրվել, վոր նույն իսկ այնպիսի չափավոր մարդիկ, ինչպէս հայտնի տնտեսագետ Կեյնսը, հայտարարում են, թե Անգլիայի խնդիրներն են լինելու վոչ թե աշխատակցել Փրանսիային, այլ հաղթել նրան: Քաղաքականութեան մեջ շատ զգաստ Լլոյդ Ջորջն Ամերիկայում արտասանած իր ճառում հայտարարել է, թե «Հասնում է ժամը, յերբ ստիպված ենք լինելու նորից պատերազմել Լինկոլնի սկզբունքների համար: Յերբ այդ ժամը կը հասնի, ամերիկյան և անգլիական դրոշակները զորաժողովի վայրեր կը հանդիսանան այդ կովում»: Այս խոսքերից չի կարելի նոր քաղաքական ճգնաժամի աճումն չզգալ արտաքին հարաբերութիւնների բնադավառում:

Անգլիական բուրժուազիան մեծ դժվարութիւնների առջև է կանգնած նաև սոցիալ-դասակարգային կովի շրջանում, քանի վոր փաստ է մի կովից բանվորական կուսակցութեան ազդեցութեան աճումն, վորը հող նախապատրաստեց Մակդոնալդի կառավարութեան համար, և մյուս կողմից կոմունիստների ուժեղանալը, վորոնք առաջ համարյա աննկատելի էին:

Կամ վերցրեք, որինակ, մյուս պետութիւնը — Փրանսիան: Կապիտալի ամբարձումը, յեթե հարցը շատ պարզ, հասարակ (պրիմիտիվ) ձևով դնելու լինենք, վորոշվում է տնտեսական հառաջադիմութեամբ, վորն արտահայտվում է արտադրութեան աճման, գործադրկութեան կրճատման մեջ և այլն: Սակայն ուրիշ կերպարանք է ստանում այդ պրոբլեմը, յերբ մենք վերցնում ենք սոցիալ-քաղաքական ու տնտեսական հարաբերութիւնների ամբողջ կոմպլեքսը, ամբողջ գումարը: Վերջին շրջանում մենք տեսնում ենք պետական պարտքի հսկայական աճումն Ֆրանկի ճակատագրական անկումն, վորն ի դեպ է ասել արդեն անցնում է, հարկերի հավելումն 20 տոկոսով, թանգութեան աճումն 30 տոկոսով,

միջին խավերի քայքայումն, իրական (բյալ) աշխատավարձի անկումն և այլն: Մյուս կողմից, արտաքին քաղաքականություն մեջ մենք տեսնում ենք հարաբերությունների լարումն Անգլիայի հետ, տեսնում ենք հակայական ծախքեր՝ Ռուսի բռնազրավման (ոկուպացիա) հետևանքով և այլ և այլն:

Այս բոլորից հետևում է, վոր չնայած տնտեսական և արտադրական շրջաններում տեղի ունեցած վորոշ վերելքին, մենք տեսնում ենք միաժամանակ մի ամբողջ շարք դժվարություններ հենց նույն յերկրների համար: Այդ դժվարությունները լուծումն չգտան նախընթաց տարում. և յեթե կուզեք, հենց այդ և այդ յերկրների կոնյուկտուրայի վորոշ ինքնատիպ բնույթը: Յեթե ընդհանուր գուժարը տանք այն բոլորի, ինչ վոր յես ստացի ներկա դեպքում քաղաքականություն վերաբերմամբ, ինձ թվում է, կարող ենք ձևակերպել այսպես—անցքերի կենտրոնը համեմատաբար և պայմանորեն փոխադրվում է դեպի Արևմուտք և վոր այդ և հենց ինքնատիպ յերևույթը, վոր ստեղծվում է այժմ միջազգային քաղաքական կոնյուկտուրայում:

Բուրժուազիային նարկավոր և ժամանակավոր հանգիստ

Յեթե այս յերևույթներին մոտենալու լինենք բուրժուազիայի և բանվոր դասակարգի փոխհարաբերության տեսակետից, և հարց տանք, թե ինչն է այստեղ ինքնատիպ և ինչն է նոր՝ համաձայն մեր վերը տված վերլուծման, ինձ թվում է, վոր կարելի յե ձևակերպել բուրժուական քաղաքականություն տեսակետից, մասնավորապես այսպես,—բուրժուազիան կարիք է զգում այժմ ժամանակավոր հանգստի: Նա այս բուրժուային կարիք է զգում ժամանակավոր հանգստի, վորպես զի աշխատի վերականգնել իր տնտեսականությունը, վորն այսպես ասած վերականգնվում է: Իսկ զրա համար բուրժուազիային հարկավոր է առաջին հերթին լուծել յերկու խնդիր.—առաջին՝ ջանալ այս կամ այն կերպ համաշխարհային տնտեսականության շրջանառություն մեջ զրավել Ամերիկային և յերկրորդ այս կամ այն կերպ համաշխարհային տնտեսական շրջանառության մեջ առնել մեր Խորհրդային Միությունը:

Ճիշտ է, այստեղ կան մի շարք տատանումներ: Ճիշտ է, ալստեղ չկա վոչ մի ընդհանուր տնտեսական «բանականություն»: Նույն իսկ զուտ տնտեսական քաղաքականության շրջանում

բուրժուազիան հաճախ տարուբերվում է ազատ առևտրի և պրոտեկցիոնիզմի*) միջև: Սակայն բոլորովին պարզորոշ է վերը հիշատակած միտումը՝ վորպես կապիտալիզմի վերածնություն առարկայական պահանջ՝ շրջանառության մեջ առնել Ամերիկային և մեր Միությունը: Իրա հետ միաժամանակ ընդհանուր կապիտալիստական հարաբերությունների վերականգման նպատակով հարկավոր է հանդստացնել մասսային և թեկուզ մի առերեվոյթ ընդհանուր պլատֆորմ ստեղծել բուրժուազիայի և մասսայի վորոշ խավերի միջև: Այդ նպատակով Խորհրդային Միության ճանաչման լողունը միանգամայն անգնահատելի դեր է խաղում բուրժուազիայի համար:

Կոիվ միջին խավերը գրավելու համար

Կարելի յե այս յերևույթին ուրիշ ձևակերպություն ևս տալ, յեթե ինդրին մոտենանք սոցիալ-դասակարգային տեսակետից: Կարելի յե ասել, վոր բուրժուազիան այժմ, ինչ էլ լինի, իր գործելակերպի ընթացքում կարիք է զգում միաձուլլ ճակատի Կարելի յե ասել, վոր կան յերկու ուղղակի հակադիր խնդիրներ.—բուրժուազիան ձգտում է վերականգնել կապիտալիզմը, իսկ կոմունիստական կուսակցությունը ձգտում է տապալել կապիտալիզմը: Ներկա մոմենտը, մեծ պայքարի մոմենտ է միջին խավերին—գյուղացիությանը և բանվոր դասակարգի մի մասին—գրավելու համար: Յեվ յեթե կոմունիստներն այդ նպատակով կիրառում են միաձուլլ ճակատի քաղաքականությունը, ճիշտ նույն ձևով էլ բուրժուազիան է կիրառում իր կողմից նույն միաձուլլ ճակատի գործելակերպը:

Ինձ թվում է, վոր միաձուլլ ճակատի այդ գործելակերպը, վոր բուրժուազիայի կողմից մի մանյովր—քաղաքականություն էր բանվորների տատանվող խավերին և մանր բուրժուական միջին խավերին իր կողմը գրավելու համար, արտահայտվում է մեզ հայտնի յերկու գլխավոր ձևերով. մի կողմից սոցիալիստների հետ կապիցիոն (համագործակցություն) և մյուս կողմից ֆաշիզմով:

*) Պրոտեկցիոնիզմ—Ազգային արդյունաբերության պետական պաշտպանություն՝ ընդդեմ ոտար մրցակցության՝ մաքսերի և այլ միջոցներով:

ժ. Թարգ.

ՓԱՇԻՋՄ ՅԵՎ ԿՈՍՏԱՆՅՈՒՄ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏՆԵՐԻ ՀԵՏ

Փաշիզմը և կոալիցիան սոցիալիստների հետ, այսինքն ձախ բլոկային գործելակերպը և Փաշիզմի գործելակերպը ժամանակավոր հանգիստ ձեռք բերելու տեսակետից միևնույն իմաստն ունեն, քանի վոր Փաշիզմի եռթյունը միմիայն բռնութունը չէ, ինչպես ներկայացնում են մի քանիսը: Փաշիզմը մի մեթոդ է, վորը վորոշ չափով միանալու համաձայնություն (բլոկ) է յենթադրում և զեպ իրեն ցանցն է քաշում ժողովրդական մասսաների վորոշ մասը: Փաշիզմի այդ առանձին բնավորության, ինչպես նաև, հետևարար, ձախ բլոկային քաղաքականության մեջ յերևան է գալիս բուրժուազիայի նույն առարկայական պահանջը—մասսաների վորոշ շրջանի գրավումն՝ կապիտալիզմի վերածնություն գործն ավելի առաջ տանելու համար: Այստեղից էլ հենց բղիտում է համաձայնականության այն յուրահատուկ ժամանակաշրջանը կամ «Պացիվիզմը» (խաղաղասիրություն) յեթե կուզեք, վորն այնպես բնորոշ է և ինչ վոր նորություն է ներկայացնում ամբողջ միջազգային քաղաքական կյանքում: Այս համաձայնական պացիվիզմը—լիբերալ բուրժուազիան է, պլյուս լիբերալ բանվորական քաղաքականությունը:

Նայեցեք իրոք այն բնորոշ լոզունգներին, վոր հրապարակ եր հանել բուրժուազիան ընտրությունների նախորդակին: Այսպես անգլիական լիբերալների լոզունգներն էլին գործակցություն միացյալ նահանգների հետ, պարտահատուցման (ռեպարացիոն) հարցի արագ լուծումն և այսպես կոչված հարաբերությունների լիակատար վերականգումն Խորհրդային միության հետ: Նույնը նաև Ֆրանսիայում.—պարտահատուցման հարցի կանոնավորումն, Խորհրդային միության լրիվ կամ կիսատ ճանաչումն: Նույն լոզունգներն ենք տեսնում նաև Ճափոնիայում՝ նոր կարիներտի կազմակերպման և նրանց առաջ տարվող պայքարի ժամանակ: Մոտավորապես նույն ձևով, թեև վոչ նույնքան վատ կերպով, առաջ է ընթանում զարգացումը նաև Ամերիկայում: Նոր կուսակցությունը, վոր հանդես է գալիս պատմական ասպարեզում, հավանորեն առաջ կը գնա նույն ձևով: Սրա մասին հետո կը խոսենք:

Անցքերի այս ամբողջ ընթացքից մենք բոլորովին պարզ կերպով տեսնում ենք, թե ինչպես միանգամայն անհնարին է կիրառել հին շարունը՝ բազմազան նոր քաղաքական կառուցվածքները գնահատելիս: 1918—19 թվին անցքերի զարգացման ըն-

թացքն ամեն մի յերկրում մենք պատկերացնում էլինք մեզ մոտավորապես մեր յերկրի որինակով.—ահա Կերենակին, Կորնիլով—սոցիալ-դավաճանները—կապրեն յերկու տարի ևս, հետո նրանց կը փոխարինեն կոմունիստները—և վերջացավ: Սակայն բանից դուրս յեկավ, վոր միջազգային բուրժուազիան պահեստում մեծ ուժ ունի և էլ ավելի շատ մեթոդներ: Միթե կարելի չէ ընդհանուր ուսական շրջանակներում պարփակել այն բոլոր անցքերը, վոր տեղի ունեցան վերջին տարում—Մակդոնալդի կառավարության դրությունը, կամ «ձախ բլոկը» Փրանսիայում և այլն: Ինձ թվում է, վոր այս Կերենաչինս չի, վոչ էլ Նոսկե: Այս բոլորովին յուրահատուկ մի ձև է, վոր բղիտում է ներկայումս գոյություն ունեցող միանգամայն յուրահատուկ դրությունից: Հետաքրքիր է հիշել նաև այստեղ յեղած վորոշ ընդհանուր որինաչափությունը: Յես ասացի, վոր բուրժուազիան այս բոլորից պետք է տանի միաձուլյ ճակատի յուրահատուկ գործելակերպ: Այդ գործելակերպն արտահայտվում է Փաշիզմի և նոր ձախ—բլոկային որինատացիայի ձևով: Միանգամայն պարզ է, վոր այստեղ կա վորոշ որինաչափություն այն հանգամանքում, վոր այդ բլոկային գործելակերպը զարգանում է Փաշիզմի ձևի տակ այն յերկրներում, վորոնք շատ են քայքայվել պատերազմից, և ուր դասակարգային կռիվը համեմատաբար սուր բնույթ է ստացել: Յեվ ընդհակառակը այն յերկրներում, վորոնք քիչ են տուժել պատերազմից, և ուր դասակարգային կռիվը սուր կերպարանք չի կրում, տեսնում ենք, վոր այդ միաձուլյ ճակատի գործելակերպը ձախ բլոկային որինատացիայի ձև է ընդունում: Այդ ձևը հատուկ է ավելի կայուն խմբավորումներին, վորոնք նոր են միայն հանդես գալիս պատմության ասպարեզ ավելի քննադատական հարցերով:

Ահա այն փոփոխությունները, վոր առաջացել են միջազգային քաղաքականության շրջանում: Ընդհանուր առմամբ, յեթե մենք միատեղ գնահատելու լինենք յերկու մասերը—թե տնտեսական կողմը և թե միջազգային քաղաքականը—կը տեսնենք, վոր այստեղ ընդհանուր գնահատության դեպքում բացարձակապես չենք կարող ասել, թե տնտեսական ճգնաժամի պրորիմը, կապիտալիստների տեսակետից հենց՝ արդեն վճռված է դրական իմաստով: Յեվ յեթե մի շարք յերկրներում տնտեսական բնագավառում մենք բարեկամումներ ենք տեսնում, դրանց փոխարեն մի ամբողջ շարք ընդհարումներ ենք տեսնում մյուս բնագավառներում, վորոնք գնալով ավելի և ավելի յեն սրվում:

ԿԱԳԻՏԱԼԻՋՄԸ ՎԵՐԱՆՈՐՈՎՎԵՑ Ի ԿԱՐԻՎ ԼԱՅՆ ՄԱՍ-ՍԱՆԵՐԻ ԱՂԲԱՏԱՅՄԱՆ

Ընկերներ, յերբ կապիտալիզմը կարողացավ ելի շարունակել իր գոյութիւնը վորպէս տնտեսական սիստեմ, ապա շնորհիվ ամենից առաջ լայն մասսաների աղքատացման և քայքայման, վորոնց հաշվին կապիտալիզմը վերանորոգվեց: Կը բերեմ մի քանի թիվ, վորոնք շատ լավ են արտահայտում այդ պրոցեսը: Վերցնենք Գերմանիան, ուր գործազրկութիւնը արագորեն կրճատվում է, և ուր կապիտալիզմի տնտեսական «առողջացումը» միանգամայն պարզ ու անկասկածելի պրոցես է: Յեթե նայենք 1924 թ. մարտի աշխատավարձի շարժմանը, կը տեսնենք, վոր քիմիական արդյունազործութիւն (ինդուստրիա) մեջ արհեստավորների աշխատավարձը կրճատվել է 30 տոկոսով հանդեպ 1923 թ., իսկ նույն ճյուղի բանվորների աշխատավարձը՝ 18 տոկոսով. պետական ձեռնարկութիւններում վորակյալ բանվորները 40—44 տոկոս ավելի, իսկ անվորակ բանվորները 23 տոկոսով են պակաս ստանում, քան 1923 թ. վին: Յեթե վերցնենք բանվորական որը, վորը մեղալի մյուս կողմն է ներկայացնում նույն «առողջացող» Գերմանիայում, կը տեսնենք բանվորական որի հավելման բնորոշ թվեր: Վերցնում եմ բանվորական ժամերի շարժական քանակը.— Նյուսիս արևմտյան րայոնում—48 ժամ 1923 թ. վին, իսկ այժմ 57½ ժամ:— 1924 թ. վին համար վերցնում ենք համեմատաբար մի աննշան ժամանակաշրջան, այսինքն 1924 թ. վին առաջին ամիսները: Բերլինում 1923 թ. աշխատում էյին 48, իսկ այժմ 54 ժամ. Համբուրգում 1923 թ. վին աշխատում էյին 48, այժմ 54 ժամ. Բրեսլավում 1923 թ. 48, այժմ 54 (կարդում է հետևյալ թվերը):

Բնորոշ է, վոր աշխատավարձի անկումն ու բանվորական որի հավելումը բավական համաչափ են առաջադիմում հետհոկտեմբերյան ամիսներին, վոր անկասկած կազ ունի բանվոր դասակարգի պարտութիւն հետ:

Անգլիայում, այդ համեմատաբար, շատարյուն (վոչ սակավարյուն) կապիտալիզմի յերկրում, արտադրութիւնը բարձրանում է: Սակայն այստեղ ևս մի շարք ճյուղերում (որ քարածխի արդյունաբերութիւն մեջ) բանվորների իրական (րյալ) աշխատավարձն ընկել է 1924 թ. 75—80 տոկոսով՝ հանդեպ մինչպատերազմյանի:

Ֆրանսիայում գործազրկութիւնն ինչպէս տեսնում ենք խիստ կերպով ընկել է, արտադրութիւնն էլ աճում է, բայց և

այնպէս բանվորի, որինակ ջուհակի աշխատավարձը ավելացել է միայն 0,10 տոկոսով, այն ինչ միևնույն ժամանակ թանկութիւնն աճել է 1/3-ով: Փարիզի շրջանի յերկաթագործի (սլեսար) աշխատավարձը ավելացել է 10 տոկոս, այն ինչ անդի նյութերն ու բանվորական բյուջեյի մեջ մտնող մյուս ապրանքները թանկացել են 50 տոկոս:

Ընկերներ, յես խոսելու չեմ մի շարք այլ յերկրների մասին, բայց բնորոշ է, վոր այնպիսի յերկրներն անգամ, ինչպէս Վենգրիան, Ռումինյան կամ Լեհաստանը, նույն միտումն են դրսևորում: Այս պատկերը շատ պարզ ցույց է տալիս, վոր կապիտալիստական հարաբերութիւնների վորոշ առողջացումն տեղի ունի կապիտալիստների՝ բանվոր դասակարգի վրա գործ դրած իրական, միանգամայն իրական և շատ ուժեղ ճնշման հետևանքով և ոժանդակութիւն: Շատ հետաքրքիր կը լիներ հետևել մյուս պրոցեսին, այսինքն գյուղացիութիւնը բռնագրավման (եքսպրոպրիացիա) յենթարկելու պրոցեսին, բայց դժբախտաբար այդ նյութի վերաբերյալ պակասում են շատ կամ քիչ ճիշտ վիճակագրական տվյալներ, վորոնցով կարելի լիներ դատել այդ մասին: Համենայն դեպս բոլոր հետազոտող—տնտեսագետները, վորոնք հետևում են այդ պրոցեսին և գնահատում դրութիւնը, մի շարք անուղակի տվյալներով հաստատում են այդ պրոցեսի գոյութիւնը: Իրա հետաքրքիր տեսական բանաձևն է տալիս ընկ. Վարգան, վորն ընդգծում է կապիտալի կուտակման և յերկրի հարստութիւն միջև յեղած տարբերութիւնը: Ներկայումս կատարվում է կապիտալի կուտակումն և դրա հետ կողք-կողքի յերկրի հարստութիւն կըրճատումն, կապիտալի կուտակումը կատարվում է ի հաշիվ ունեւորների բռնագրավման (եքսպրոպրիացիա). կապիտալիստների մի փոքրիկ խմբակ մի շարք մեթոդների ոժանդակութիւնը բըռնագրավման յենթարկելով մնացածներին, կապիտալ է կուտակում.— իսկ ամբողջ ազգն այդ միջոցին աղքատանում է: Այդ պրոցեսն ամենաբնորոշն է այժմ տեղի ունեցող բոլոր պրոցեսներից:

Դասակարգային կովի սրվելը

Ինքնին հասկանալի յե, վոր կապիտալիստական հարաբերութիւնների այդ ֆոնի վրա, չնայած կապիտալիզմի առողջացման, մենք տեսնում ենք դասակարգային կովի սրվելը, վորը կարող է կասկածելի դարձնել մյուս բոլոր դուստ—արտադրական բարեկա-

վումները: 1921 թ. մեն վկայեցինք, թե ինչ հակայական բանվորական շարժումն առաջացավ մի շարք ամենախոշոր արտադրական ճյուղերում: Մենք այժմ ել տեսնում ենք մի շարք հետաքրքիր որինաչափ յերևույթներ, վորոնց հիշելը վնասակար չի լինի: Չնայած այն բանին, վոր համաշխարհային տնտեսութունն այժմ առանձին մասերի յե բաժանած, և վոր յուրաքանչյուր յերկրում գոյութուն ունի առանձին տնտեսական կոնյուկտուրա, զանազան յերկրներում տեղի յեն ունենում մի շարք զուգահեռ պրոցեսներ, վորոնք զուգահեռ են հենց այն պատճառով, վոր այդ յերկրները ապրել են միատեսակ ցնցումներ, իսկ նրանցից վումանք՝ նաև հեղափոխութուն: Այդ յերկրների համար ընդհանուր եր կապիտալի հարձակումը, վորը շարունակվում է դեռ այժմ ել, և վորի ծնուղ առնելու մասին մենք խոսեցինք: Յեվ ահա այժմ, վորպես կապիտալի այդ հարձակման հետևանք, տեղի յե ունենում պրոլետարիատի ապրուստի նվազումն, մանր բուրժուազիայի բռնազրավումն (եքսպրոպրիացիա), գյուղացիական հարածուն բռնազրավումն: Այդ բոլորը տեղի յե սեննում զանազան ձևերով— աշխատավարձի նվազման և բանվորական ժամերի հավելման, այլև թղթե դրամների ինֆլյացիայի *) ձևերով: Վերջին ձևը շատ ընորոշ է ֆրանսիայի համար, ուր փողի արժեքի անկումը և նրա հետ միասին հարկերի աճումը հնարավորութուն են տալիս բուրժուազիային հավելյալ բանակով փող դուրս կորզել միջին և մանր բուրժուազիայից և պրոլետարիատից:

Այն հանդամանքից, թե կապիտալիզմի առողջացումը կարող է սկսվել բանվոր դասակարգի վրա ճնշումն գործ դնելու շնորհիվ, բղխում է այն հիմնական յերևույթը, վորը ընորոշ է այս ամբողջ կոնյուկտուրայի գնահատման համար, այսինքն՝ վոր կապիտալի այդ առողջացումն առաջին հերթին սկսել է բանվոր դասակարգի աշնանային պարտութունից հետո: Մյուս կողմից պարզ է և այն հանդամանքը, թե ինչու ընդհատվեց դասակարգային կռվի այն ուժեղ շարժումը, վորը տեղի ունեցավ բանվոր դասակարգի վրա գործ զրված խստագույն ճնշման ժամանակաշրջանում: Բանվոր դասակարգի մի բանի ուժեղ հարձակումները տեղի ունեցան մոտավորապես միևնույն ժամանակաշրջանում: Ամենևին պատահական չէ, վոր անցյալ տարվան աշնանային ա-

*) Ինֆլյացիա—թղթե դրամների հեղեղ—անսահման քանակութամբ թղթի դրամ կտրելը:

միաներին մենք տեսանք կապիտալիստական ճակատի կատաղի ճեղքման այնպիսի փորձեր, ինչպես գերմանական անցքերը, լեհական անցքերը, բոլղարական անցքերը, ինչպես նորվեգիական գործադուլը, վորը շարունակվում է մինչև որս: Գերմանիայում այդ ժամանակ սրվեց և՛ ֆինանսական, և՛ արդյունաբերական, և՛ արտաքին-քաղաքական, և՛ դասակարգային ճգնաժամը: Լեհաստանում հենց այդ ժամանակ ստեղծվեց այնպիսի դրութուն, վոր թանկութունն աճեց 200 տոկոսով, շրջանառության մեջ յեղող դրամների արժեքը, վոր 1921 թվի վերջին 83 միլիոն դոլար եր հաշվում, 1923 թ. հոկտեմբերին հավասարվել եր 13 միլիոն դոլլարի, թղթե դրամների խոշոր քանակ հրապարակ նետելու պատճառով. մետաղագործների աշխատավարձը ընկավ է հավասարվեց մինչպատերազմյանի 55 տոկոսին, վորի պատճառով աղմկել սկսեցին պրոլետարիատի նույն իսկ այնպիսի խավերը, ինչպես են յերկաթուղայինները և պետական ծառայողները, այսինքն ամենապահպանողական տարրերը: Մեր ընկերներն, որինակ, մեզ հաղորդում են, վոր այդ ժամանակ գործն այնտեղ հասավ նույն իսկ, վոր զինվորական միլիտարության քաղաքացիական շինովնիկները ընդհանուր գործադուլի բանաձև հանեցին: Պատահական չէ այս բոլորը: Սրանց պետք է ավելացնել նաև կրակովի ապըստամբութունը՝ նրա հետ կապված բոլոր անցքերով: Բողարիայում սեպտեմբերին տեղի ունեցավ բանվորների և գյուղացիների ապստամբութուն՝ մեր կուսակցության դեկավարությամբ: Գերմանական ճգնաժամը, լեհական ճգնաժամը, բոլղարական ճգնաժամը, նորվեգիական ճգնաժամն այն պատճառով միևնույն ժամանակամիջոցում տեղի ունեցան, վորովհետև ամբողջ միջազգային կառուցվածքի զարգացման մեջ կար ընդհանուր որինաչափութուն: Այդ անցքերի գնահատության վրա յես կանգ կառնեմ հետո, այլ կապակցության մեջ: Կարևոր չեմ համարում բերել այս շրջանի վերաբերյալ փաստերը, վորովհետև դուք բոլորդ ել լավ ծանոթ եք թերթերից այդ փաստերին:

ՄԵՐ ՊԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Գուք շատ լավ գիտեք նույնպես, վոր մենք պարտութուն կրեցինք մի շարք յերկրներում: Կոմունիստները պարտութուն կրեցին Գերմանիայում, Լեհաստանում, Բողարիայում: Կոմունիստները պարտութուն չկրեցին միայն Նորվեգիայում, ուր կռիվը դեռ շարունակվում է ամենամեծ համառությամբ: Գործա-

դուրն այնտեղ, վոր սկսվել է 1923 թվի հոկտեմբերին, ներկայումս ընդգրկել է մի ամբողջ շարք արտադրական ճյուղեր. փետրվարին գործադուլին մասնակցող բանվորների թիվն էր 40 հազար, իսկ այս բուսեյին՝ 60 հազար, վորը կազմում է վոչ ավել, վոչ պակաս, քան նորվեգիական արդյունաբերության մեջ աշխատող բոլոր բանվորների կեսը: Յոթ ամիս է, վոր շարունակվում է այդ կռիվը, և ինձ թվում է, հիմք չկա ասելու, թե այդ կռիվը պարտություն է կրելու: Ամեն հիմք կա կարծելու, վոր այդ կռիվը վերջանալու յե բանվոր դասակարգի հաղթությամբ: Մնացած յերեք գծի վրա մենք պարտություն կրեցինք, և այդ պարտության փաստը ձեզ բոլորիդ հայտնի յե:

Այստեղ, ընկերներ, յես մոտենում եմ արդեն հարցի մյուս կողմին, վորը պետք է իր վրա գրավի մեր համագումարի ուշադրությունը և վորին պետք է մենք լուծումն տանք, վորովհետև այդ արդեն վերաբերում է անմիջապես և՛ կուսակցական ղեկավարության, և՛ այն զիրքին, վոր գրավում է այստեղ մեր կուսակցությունը:

Կուսակցական ճգնաժամերը յեվ նրանց պատճառը

Հոկտեմբերյան պարտություններից հետո մենք մի շարք ճգնաժամեր ունեցանք. այն, ինչ վոր մեր հակառակորդներն անվանում են կոմիստերնի ճգնաժամ: Ինձ թվում է, վոր մեր ներկուսակցական ճգնաժամը չի կարելի դուրս կորզել այդ ընդհանուր շղթայից: Մեր ճգնաժամը մյուս կոմ. կուսակցությունների ներքին ճգնաժամերի ընդհանուր շղթայի մի ողակն է: Նա վորոշ ողակն է այն շղթայի, վորը ստեղծվեց առաջին հերթին մի շարք ճակատներում կրած պարտությունների հետևանքով: Քանի վոր այս խնդիրը չօղջափում է մի շարք ցավոտ հարցեր, վորոնք առաջ են յեկել մեր սեփական շրջանում, ուստի թույլ տվեք նրա վրա ավելի մանրամասն կանգ առնել:

Ընկերներ, յես այդ կուսակցական ճգնաժամերին մոտենում եմ ամենից առաջ նրանց ընդհանուր պատճառների տեսակետից: Նրանք բոլորն էլ մի ընդհանուր նախադրյալ ունեյին: Այդ ընդհանուր նախադրյալը նույն կուսակցությունն ունի, միայն տարբեր ձևով՝ նայած այն բանին, թե մենք Արեմտա-Յեվրոպական կուսակցությունների մասին ենք խոսում արդյոք, թե մեր Ռուս. կոմ. կուսակցության մասին:

Մեր կուսակցություններն Արևմուտքում, վորոնք դեռ իրենց ներսում ունեն վորոշ մնացորդներ, հիվանդություններ, վորոշ արագիցյուն պոչեր, սոցիալ-դեմոկրատիզմի յերանգավորումներ կանգնած էյին անհրաժեշտորեն մանր բուրժուազիայի և պրոլետարիատի մանր-բուրժուական գաղափարախոսություններ (իդյոլոգիա) վարակված մասի հետ անմիջորեն կապ հաստատելու խնդրի առջև: Այդ խնդիրը բղխում է մեր կովի ամբողջ ընթացքից: Ինչ է իրոք միաձույլ ճակատի գործելակերպը: Դա վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ բանվոր դասակարգի առաջապահի (ավանգարդ), նրա կոմունիստական կուսակցության կապը բանվոր դասակարգի այն խավերի հետ, վորոնք վարակված են մանր-բուրժուական գաղափարախոսությամբ, վորոնք նոր են հեռանում մանր բուրժուական խավերից և վորոնց բանվորական կուսակցությունը պարտավոր է տանել իր հետևից, յեթե նա ուզում է մասսայական և հաղթական կուսակցություն լինել:

Միաձույլ ճակատի պրորլեմը—դա բանվոր դասակարգի մանր-բուրժուական մասի և մանր բուրժուազիայի հետ ունենալիք կապի պրորլեմն է: Բայց այդ դեռ չի նշանակում, թե միաձույլ ճակատ անցկացնողը և կիրառողը պետք է մանր բուրժուական անձնավորություն լինի: Այն հանգամանքը, վոր մեր՝ սոցիալ դեմոկրատիզմի մնացորդներ ունեցող կուսակցությունները ստիպված էյին կապ հաստատել մանր բուրժուական ազդեցություններով վարակված խավերի կամ ուղղակի մանր բուրժուազիայի հետ, հենց այն վտանգն է, վոր վոչ վոք չի կարող հերքել: Իհարկե, դա ապացույց կամ հիմք չէ ընդդեմ միաձույլ ճակատի, բայց մի վտանգ է, վորին յենթակա յեն մեր կուսակցությունները, յերբ նրանք կատարում են իրենց ռազմական և տակտիկական շարժումները:

Յեթե վերցնենք Ռուս. կոմ. կուսակցությունը, կը տեսնենք այստեղ ևս նույն բանը, այլ ձևով, այլ գրությամբ, այլ սոցիալական բովանդակությամբ: Առաջին՝ մենք կուսակցության մեջ հավաքել ենք դեռ անմշակ տարր: Այդ մեկ: Յերկրորդ՝ կապի պրորլեմը մանր բուրժուազիայի հետ մեզնում ևս գոյություն ունի, թեև ճիշտ է, այլ ձևով: Մենք պետք է մանր բուրժուազիային մեր հետևից տանենք բոլորովին այլ գործի համար, քան Արևմտյան Յեվրոպայում է: Այստեղ մեր կուսակցությունները պետք է մանր բուրժուազիային իրենց հետևից տանեն կապիտալիզմի տապալման գործը զլուխ բերելու համար. իսկ մենք այստեղ՝ սո-

(ոպպորտյունիստ) դիրք ե գրավում (իսկ վոր տրանմեյլիստները պատեհապաշտ դիրք են գրավում, յերևում ե միանգամայն պարզ կերպով Նորվեգիայի բանվոր դասակարգի հսկայական սլայքաւրից), պաշտպանում ե մեր ոպպորտիցիան: Յեվ յեթե շատ հաճախ, շնորհիվ այն բանի, վոր մեզ մոտ գործը բարդանում եր մի ամբողջ շարք շատ բարդ ու բազմազան հարցերով, վոր մեզ մոտ չկար կամ թվում ե թե չկար այն բավարարչափ նստվածքը, վորի վրա կարելի լիներ բոլորովին պարզ կերպով տեսնել, թե ուր ե տանում ճանապարհը, ուր ե տանում ոպպորտիցիոն ուղին, — ապա ինձ թվում ե, բաժանումների ստուգումը մեր կուսակցութայն ներսում ե նրանց համեմատութայնը մյուս բաժանումների հետ՝ մնացած բոլոր կուսակցութայնների ներսում բավարար չափով ապացուցում եր, թե ում կողմն ե ճշմարտութայնը: Այդ բաժանումն անհերքելի յե, հերքել այն՝ չի կարելի:

Կուսակցութայնների բոլշեվիկացման պրոցեսը

Գիծը, միանգամայն պարզորոշ ե: Յեվ յեթե այն տեսակետից մոտենանք հարցին, թե ինչ են ներկայացնում այդ բոլոր ճգնաժամերը.— թե Ռուսաստանի Կոմ. կուսակցութայն ե թե Կոմմունիստական Ինտերնացիոնալի մյուս կուսակցութայնների մեջ, ինձ թվում ե, վոր կարելի յե փյսպիսի բացատրութայն տալ.— դրանք ճգնաժամեր եյին, վորոնք ուղեկցում եյին այդ կուսակցութայնների բոլշեվիկացման պրոցեսներին ե ուղեկցվում նրանցով: Ամեն տեղ ել, ինչպես ե մեզ մոտ, սկզբում կուսակցական մասսան, կարելի յե ասել, շշմեց կուսակցական դիսկուսիայի ստացած ծավալով— ընթացքով: Հետո սակայն, յերբ հարցերն սկսեցին հետզհետե ավելի ե ավելի պարզ սկզբունքային-քաղակական բնույթ ընդունել, յերբ ամեն բան, ինչ վոր անձնական եր ե այն, սկսեց աղոտանալ մասսաների գիտակցութայն մեջ ե աննշան տեղ գրավել, հանդես յեկան պարզ կերպով քաղաքական սահմանավորման ե զանազան յերանգավորումների ուրվագծերը (կոնտուրա): Նույնպիսի պրոցես եր նաև Արեմտյան Յեվրոպայում: Դա մեր կուսակցութայնների բոլշեվիկացման պրոցեսն ե: Պարտութայններից հետո Արեմտա-Յեվրոպական կուսակցութայնների ավելի քիչ կայուն մասը ցնցվեց, տատանվեց այն բացասական յերևույթների ազդեցութայնը, վորոնք բղխում են միաձույլ ճակատի գործելակերպից, այն հանգամանքից, վոր մենք այս րոպե-

յիս մեր կողմն ենք ընդունում պրոլետարական գաղափարախոսութայն տեսակետից վոչ լրիվ չափով հետևողական ե կայուն տարրեր: Այդ հասկանալի յե: Բայց չկա չարիք առանց բարիքի, ե մենք տեսնում ենք, վոր կուսակցութայն բոլշեվիկացման պրոցեսը առաջ ե ընթանում բոլոր յերկրներում ել:

ՏԱՐԱԶԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԿՈՄ. ԿՈՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Այժմ թույլ եմ տալիս ինձ կանգ առնել մի բանի ավելի մասնավոր բնույթ կրող հարցերի վրա: Յեթե մի շարք յերկրներում մեր ներկուսակցական տարածայնութայններն ու դիսկուսիաները վերաբերում եյին ներքին կազմակերպչական հարցերին, ապա այնպիսի յերկրում, ինչպես Գերմանիան ե,— իսկ Գերմանիան շատ հասկանալի պատճառներով մեր ուշագրութայն կենտրոնն եր կազմում,— այդ տարածայնութայններն (նրանք կային ե մեր Ռուսաստանի կուսակցութայն ներսում) ընդգրկեցին Կոմմունիստական կուսակցութայն գործելակերպին, ռազմագիտութայն ե կազմակերպութայն վերաբերյալ զանազան հարցերի մի ամբողջ խումբ: Ընկերներ, յես այստեղ կանգ չեմ առնելու մանրամասն կերպով այդ հարցերի վրա: Նրանց վրա բավականաչափ կանգ ենք առել XIII կուսակցական կոնֆերենցիայում, վորի արձանագրութայնները զուք բոլորդ ել ի հարկե, կարդացել եք: Յես այստեղ կը հիշատակեմ միայն յերեք գլխավոր հարց՝ այդ հարցերն ու տարածայնութայնները ձեր հիշողութայն մեջ վերականգնելու նպատակով: Այդ հարցերն են— սաքսոնական փորձը կամ սաքսոնական կառավարութայն մեջ մտնելը, միաձույլ ճակատի գործելակերպի խնդիրը ե այն, թե գերմանական կոմմունիստական կուսակցութայն մեջ վոր խումբը պետք ե պաշտպանել, վոր խմբի վրա հենվել, վոր խմբի վրա հույս դնել: Այդ հարցերն ամենավիճելի ե ամենակարևոր հարցերն եյին, ե նրանց նկատմամբ մի շարք եական տարածայնութայններ են յեղել թե մեր մեջ, թե մեր ներկայացուցչութայն մեջ, թե Կոմիստերնի մեջ ե թե գերմանական կուսակցութայն ներսում: Ընկերներ, յես միայն կը հիշատակեմ, վոր մեր ներկայացուցչութայնը կամ նրա մեծամասնութայնը Կոմմունիստական Ինտերնացիոնալում հարձակման եր յենթարկվում այն գնով, վորով հարձակման յենթարկվեց մեր Կենտ. Կոմիտենն ռուսական քաղաքականութայն ե ներքին բա-

շատ կամ քիչ չափով առանց հիվանդագիրն ցնցումների անցնել բարձրագույն ստադիան: Սաքսոնական կառավարութեան վերաբերյալ խնդրի այդ ձևով դնելը տարածախնութեանն արտաքին բերեց վոչ միայն այնտեղ, այլ նաև մեր պատգամավորութեան մեծամասնութեան և ուղղորդիցիայի ընկերներին միջև:

Միաձուլել ճակատի գործելակերպը

Մյուս հարցը, վրձ սաքսոնական կառավարութեան մեջ մըտնելու հարցի հիմքն և կազմում, դա միաձուլել ճակատի գործելակերպին վերաբերյալ հարցն է: Մեզ մոտ, ինձ թվում է, այդ հարցը դրված էր միանգամայն պարզ և վորոշ, և հետո իր ճիշտ ձևակերպումը գտավ քաղ. բյուրոյի այդ առթիվ ընդունած բանաձևի մեջ: Միաձուլել ճակատի գործելակերպին մենք նայում էյինք վորպես մի հայտնի ռազմագիտական շարժումն (մանյովը) ագիտացիայի, մասսաների մորիլիզացիայի և բանվոր դասակարգը սոցիալ-դեմոկրատիայի ազդեցութեանից դուրս կորզելու նպատակով: Իսկ գերմանական կոմունիստական կուսակցութեան աջ թևի ընկերները, վորոշք արձագանք գտան մեր ուղղորդիցիայի կողմից, մի ամբողջ տեսական կոնստրուկցիա ունեյին իրենց առջև: Միաձուլել ճակատի գործելակերպը նրանց թվում էր գործնական բլոկի հարց սոց. դեմ. հետ, վորոշ էտապ բանվոր դասակարգի կովում, վորը ներկայանում էր նրանց վոչ միայն մասսաների ագիտացիայի և մորիլիզացիայի մեթոդ, վոչ միայն մասսաներին սոց. դեմ. ազդեցութեանից դուրս կորզելու մեթոդ, այլ վորոշ բաղադրական համագործակցութեան, վորոշ բլոկ: Այս միտումը պատմական զարգացման տեսակետից առաջ էլ նկատելի յեր դեռ կայացիդի կուսակցական կոնգրեսում: Ընկեր Բրանդլերն այն ժամանակ մի սկզբունք էր պաշտպանում, վորը հետո, ինձ թվում է, դարձավ գործողութեան: Այն ժամանակ մի ամբողջ տեսութեան էր առաջադրած—թե մեր խնդիրն և նման կազմակերպութեան ոգնութեամբ ոգտագործել, բուրժուական դեմոկրատիայի միջոցները: Հետևաբար որիննատացիան վոչ թե մասսաներին սոց. դեմ. ազդեցութեանից դուրս կորզելու և նրան բուրժուազիայի դեմ հարձակման առաջնորդելու, կամ նրա պետ. ապարատը խորտակելու կողմն էր, այլ այն կողմն, ինչ վոր հնարավոր և նպատակահարմար էր ներկայանում, ավելի քիչ հիվանդագիրն, այսինքն սոց. դեմ. հետ վորոշ

